

دسترسی رایگان به مقالات و کشمکش‌های موجود

Frankish H. *Publishing wars*. *Lancet* October 16, 2004; **364**: 1391-2.

آموزش عالی در انگلستان باید امکانات رایگانی سازمانی ایجاد نمایند تا پژوهشگران آن قادر باشند با خود-بایگانی (self-archive) این مؤسسات (به صورت رایگان از طریق اینترنت) این اطلاعات را در دسترس سایر پژوهشگران قرار دهند؛ به علاوه ذخیره‌سازی مقالات مربوط به پژوهش‌هایی که دولت هزینه‌های آنها را تقبل کرده، اجباری خواهد شد.

افزایش فراتر از تورم قیمت‌ها از سوی ناشرین سنتی مانند Elsevier (منتشر کننده مجله لانسِت)، کلوور (Kluwer) و ایلی (Wiley) به صورت ناخواسته به تشدید حمایت‌ها از مقوله دسترسی آزاد کمک کرده است. بر اساس برآوردهای انجمن کتابخانه‌های پژوهشی^(۴) هزینه اشتراک مجلات در فاصله سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۸۶ رشدی معادل ۲۲۷٪ داشته در حالی که در همین دوره شاخص قیمت خرید^(۵) تنها ۶۴٪ افزایش پیدا کرده است، بدین ترتیب این مسأله، موجب ایجاد احساس ترس در مسؤولان کتابخانه‌ها، که منبع اصلی کسب درآمد ناشرین از طریق دریافت حق اشتراک هستند، شده است.

مقوله دسترسی آزاد همگانی به پژوهش‌های علمی و پزشکی، موضوع جدیدی نیست. مؤسسات انتشاراتی استفاده‌کننده از این سبک جدید از ارایه اطلاعات در حال رشد و گسترش، و طرفداران این شیوه، از پشتیبانی گسترده دانشمندان برخوردار هستند. با این حال بحث‌های موجود بر سر جایگزینی دسترسی آزاد به جای روش‌های مرسوم انتشار، به رغم گذشت زمان طولانی همچنان داغ است. وعده‌های جدید از سوی کنگره ایالات متحده و کمیته علوم و فناوری انگلستان^(۱) مبنی بر حمایت از این موضوع، حتی موجب داغ‌تر شدن بحث‌های موجود نیز شده‌اند.

ماه گذشته کمیته فرعی تخصیص اعتبارات مجلس نمایندگان ایالات متحده دستور داد تا رونوشتی الکترونیکی از هرگونه متن اولیه مربوط به پژوهش‌های سرمایه‌گذاری شده از سوی مؤسسه ملی سلامت ایالات متحده^(۲) (NIH)، در بانک اطلاعاتی مرکزی پایبند (PubMed Central) که بایگانی دیجیتال رایگان کتابخانه ملی علوم پزشکی^(۳) ایالات متحده است ذخیره گردد. مؤسسه ملی سلامت تا پایان سال فرصت دارد برنامه خود درباره چگونگی عملی شدن این طرح پیشنهادی را تقدیم کنگره نماید.

این اعلامیه پس از آن مورد توجه قرار گرفت که کمیته علوم و فناوری مجلس عوام انگلستان توصیه نمود که هر یک از مؤسسات

1- UK Science and Technology Committee
2- National Institute of Health
3- National Library of Medicine
4- Association of Research Libraries
5- consumer price index

مطرح، در ابتدای کار اقدامی بسیار مشکل باشد. نویسندگان مقالاتی را ارسال می‌کنند که امیدوار به تأثیرگذار بودن (high-impact) و در عین حال انتشار آنها در یک مجله با شاخص تأثیرگذاری بالا هستند. برای هر مجله‌ای - چه با دسترسی آزاد، چه بدون آن - مشکل خواهد بود که به سرعت به یک مجله تأثیرگذار تبدیل گردد».

ویرجینیا باربور (Barbour) ویراستار ارشد کتابخانه عمومی علوم پزشکی که به منظور پیوستن به سازمان تأسیس شده توسط وارموس، مجله لانست را ترک کرد، معتقد است که دلیل دلواپسی‌های موجود درباره دسترسی آزاد را درک می‌کند. به گفته وی این روش «تغییری در روال معمول محسوب می‌شود». به اعتقاد باربور اگر سرمایه‌گذاران از روش دسترسی آزاد تبعیت کنند، اوضاع تغییر خواهد کرد. او معتقد است: «باید به سرمایه‌گذاران گفت که آنها در ۵ سال آینده همچنان قادر خواهند بود تصدی‌گری خود را حفظ کنند».

به علاوه تراست ولکام (Wellcome) انگلستان و مؤسسه پزشکی هوارد هاگس (Howard Hughes) در ایالات متحده که از جمله بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاران پژوهش‌های پزشکی محسوب می‌گردند، قبلاً با تأیید استفاده از کمک‌های مالی آنان برای تأمین هزینه‌های انتشار، پشتیبانی قوی خود را از انتشار با دسترسی آزاد اعلام نموده‌اند.

اما فایده آمدن بر مسایل مرتبط با دانشمندان و سرمایه‌گذاران تنها بخشی از این کشمکش است. بخشی از پر سروصداترین انتقادات به دسترسی آزاد، از سوی ناشرین جوامع غیرانتفاعی علمی که برای تأمین بودجه فعالیت‌هایی همچون برگزاری نشست‌ها، برنامه‌های آموزشی و تأمین هزینه‌های تحقیقات و کمک‌های مالی نیازمند این درآمدها هستند، ابراز می‌شود.

به گفته وارموس برخی از جوامع دانشگاهی به خاطر پایبندی به روش‌های تجاری به کار گرفته شده، نسبت به نیازهای اعضای خود بی‌تفاوت شده‌اند. او معتقد است که این جوامع از طریق روش‌های دیگری «همچون افزایش حق عضویت و افزایش هزینه شرکت در نشست‌ها و سایر اقداماتی از این دست» می‌توانند سرمایه خود را افزایش دهند.

با این حال ویلیام روزنر (Rosner) استاد پزشکی دانشگاه کلمبیا در نیویورک و عضو شورای جامعه غدد درون‌ریز^(۳) معتقد است بازداشتن جوامع علمی از تأمین منابع سایر فعالیت‌های غیرانتفاعی از طریق انتشارات، «اشتباه هنگفتی» خواهد بود. او به طور خاص نگرانی خود را در مورد عواقب شروع سریع انتشار با دسترسی آزاد پیش از در نظر گرفتن تمام مشکلات احتمالی و به دست آوردن تمام تضمین‌های لازم، ابراز داشته است.

به گفته روزنر یکی از عواقب احتمالی «بسیار حقیقی و ترسناک»

هارولد وارموس (Varmus) مدیر سابق مؤسسه ملی سلامت ایالات متحده و بنیان‌گذار کتابخانه عمومی علوم^(۱) (PLOS) معتقد است قیمت‌های بالا، کتابخانه‌ها را مجبور به لغو اشتراک می‌نماید. به گفته وی ناشرین تجاری از طریق گرفتن حق نشر (copyright) از نویسندگان و در نتیجه به دست آوردن آزادی عمل برای اخذ هزینه‌های گزاف در قبال محصولات خود، «حق انحصار را به شیوه‌ای دغل‌کارانه» به دست آورده‌اند. او معتقد است: «اکنون شرایطی را پذیرا هستیم که در بلندمدت روشی غیرقابل دفاع خواهد بود و بنابراین باید راهی برای اصلاح آن یافت».

راه‌حلی که وارموس، پت براون (Brown) از دانشگاه استنفورد و مایک آیزن (Eisen) از دانشگاه کالیفرنیا به آن دست یافته‌اند ایجاد یک مؤسسه انتشاراتی ویژه برای دسترسی آزاد است که از ۱۹ اکتبر انتشار دومین مجله دارای دسترسی آزاد خود، یعنی مجله کتابخانه عمومی علوم پزشکی (PLOS Medicine) را آغاز خواهد کرد. تمام مطالب این مجله نیز مانند دیگر هم‌خانواده خود، یعنی مجله کتابخانه عمومی علوم زیست‌شناسی (PLOS Biology) فوراً و به صورت رایگان برای «خواندن، دریافت و بارگیری (download) و ذخیره، توزیع مجدد، قرار گرفتن در بانک‌های اطلاعاتی و سایر موارد» در دسترس خواهند بود. برای تأمین هزینه‌های انتشار، ۱۵۰۰ دلار از نویسندگان دریافت خواهد شد، با این وجود در مورد نویسندگانی که استطاعت پرداخت چنین هزینه‌ای را ندارند می‌توان از این مسأله چشم‌پوشی کرد.

تعجب برانگیز نیست که فعالیت در جهت دسترسی آزاد با مخالفت‌های شدید ناشرین تجاری مواجه شود که معتقد هستند دسترسی آن‌لاین (online) و روش‌های جدید قیمت‌گذاری به آنها امکان داده است که به بیشترین تعداد خوانندگان دست یابند. رابرت کمپل (Robert Campbell) رییس انتشارات بلک‌ول (Blackwell) معتقد است: «بدین ترتیب باید انتظار داشت که کتابخانه‌ها برخی از اشتراک‌ها را لغو کنند؛ علی‌رغم ادعاهای مطرح شده درباره بحران بودن وضع کتابخانه‌ها، آنها در مقایسه با ۱۰ سال قبل به عنوان بسیار بیشتر با کارکردی بسیار فزون‌تر دسترسی دارند». به رغم این گفته‌ها وی علاقه‌مند است تا موفقیت یا عدم موفقیت اقدامات صورت گرفته در جهت دسترسی آزاد، همچون کتابخانه عمومی علوم را تعقیب نماید. به گفته او «باید اجازه داد بازار درباره آینده تصمیم بگیرد».

کتابخانه عمومی علوم پزشکی در نظر دارد «با بهترین مجلات عمومی پزشکی رقابت کند»، هرچند مشکلات عملی موجود همچون متقاعد کردن پژوهشگران برای ارسال بهترین مقالات خود به یک مجله پزشکی نوپا کار آسانی نخواهد بود.

به گفته روی کولینز (Collins) از واحد خدمات کارآزمایی‌های بالینی^(۲) در دانشگاه آکسفورد انگلستان و عضو هیأت تحریریه مجله کتابخانه عمومی علوم پزشکی: «به نظر می‌رسد جذب مقالات بسیار

مجلات پزشکی به انجام وظایف وی کمک زیادی نکنند. هر مقاله پژوهشی به تنهایی کاربرد محدودی در مقوله مراقبت سلامت دارد و باید آن را در چارچوب سایر شواهد موجود بررسی نمود.»

به اعتقاد سونیا آروناچالام (Suniah Arunachalam) متخصص علوم اطلاعات در بنیاد پژوهش‌های ام. اس. سوامینتان (MS Swaminthan) در چنایی (Chennai) هند، راه‌های ساده‌تر و سریع‌تری برای پر کردن شکاف اطلاعاتی وجود دارد. «به جای هدر دادن انرژی برای ایجاد مجلات جدید با دسترسی آزاد یا تلاش برای قانع کردن مجلات فعلی برای ایجاد دسترسی آزاد، می‌توان با درخواست از تمام پژوهشگران دنیا برای خود - بایگانی (self-archive) نمودن مقالات در بایگانی‌های سازمانی، فضای بسیار بهتری ایجاد کرد. بدین ترتیب دستیابی به اینترنت امکان دستیابی به مقالات دیگران را فراهم خواهد آورد.»^۱

مترجم: حسام جهانپنده

این است که آژانس‌های سرمایه‌گذار که هزینه‌های مجلات با دسترسی آزاد را تأمین می‌کنند بتوانند بر انتشار یا عدم انتشار مقالات خاص اعمال نظر کنند. به اعتقاد روزنر: «آنها می‌توانند بگویند ما هزینه انتشار این مقاله را پرداخت نمی‌کنیم، زیرا با مطالبی که شما عنوان کرده‌اید موافق نیستیم. طبق هر استاندارد، این موضوع یکی از موارد عمده تضاد منافع محسوب می‌شود.»

اگرچه بحث روزافزون در حال تشدید انتشارات با دسترسی آزاد در کشورهای صنعتی در جریان است، احتمالاً تأثیرات بالقوه آن بیش از همه در مورد کشورهای در حال توسعه صادق خواهد بود.

برنامه‌هایی همچون اقدام برای دستیابی از طریق میان شبکه سلامت^(۱) (HINARI) که هدف آن دسترسی آن‌لاین رایگان یا ارزان به مجلات در کشورهای دارای سرانه تولید ناخالص ملی کمتر از ۳۰۰۰ دلار است، گام‌هایی برای پرکردن خلأ اطلاعاتی موجود برداشته‌اند، اما در حقیقت HINARI نیز آن‌طور که به نظر می‌رسد خوب نیست زیرا ناشرین، برخی کشورهای در حال توسعه بزرگتر را مثل برزیل، چین و هند را که قبلاً میزان اشتراک مجلات در آنها نسبتاً بالا بوده است، از این شبکه مستثنی نموده‌اند.

به گفته نیل پاکنهام - والش (Neil Pakenham-Walsh) از شبکه بین‌المللی فراهم‌آوری نشریات علمی^(۲) که یک سازمان غیردولتی با هدف ارتقای دستیابی متخصصان سلامت کشورهای در حال توسعه به اطلاعات سلامت است، جنبش دسترسی آزاد می‌تواند وضعیت دسترسی به اطلاعات سلامت را دگرگون سازد.

او باور دارد عدم وجود قانون حق نشر، ویژگی «بسیار مهم» مجلات دارای دسترسی آزاد است. آزادی انتشار اطلاعات - نه فقط آزادی دسترسی به آنها - به معنی احتمال بسیار بیشتر مشاهده و استفاده از اطلاعات از سوی افراد متعدد است. به علاوه این بدان معناست که می‌توان از اطلاعات برای مخاطبان گوناگون استفاده نمود. به گفته وی: «به عنوان مثال اگر شما یک ناشر محلی در یک کشور در حال توسعه باشید و گروهی از مخاطبان هدف شما، به عنوان مثال پرستاران آن کشور باشند، در حقیقت دسترسی آزاد به متون به معنی توانایی انتخاب دقیق آن چیزی است که خواستار آن هستید، بدین ترتیب تکثیر آن به گونه‌ای که در ابتدا منتشر شده یا حتی تغییر آن به گونه‌ای که با نیازهای خوانندگان نشریه شما سازگار باشد، ممکن می‌شود.»

با این حال پاکنهام - والش نگران این است که تمرکز بر مقالات منتشرشده در نشریات علمی با دسترسی آزاد، تأثیر محدودکننده‌ای بر پژوهش‌های مورد مطالعه ارایه‌دهندگان مراقبت‌های سلامت می‌گذارد. «چالش عمده» بر سر توانایی گسترش دسترسی آزاد به سایر انواع نشریات مثل کتاب‌های مرجع و بانک‌های اطلاعاتی مربوط به مرورهای نظام‌مند است. به گفته پاکنهام - والش: «برای یک ارایه‌دهنده مراقبت‌های سلامت در یک منطقه شهری، شاید دسترسی به تمام حجم

تصویر در پزشکی

خانم ۶۲ ساله‌ای در خلال یک مدت ۶ ماهه، شش دوره شیمی‌درمانی دوستانه جهت سرطان راجعه متاستاتیک پستان دریافت کرد. او چهار هفته قبل از گرفتن این تصویر درمان را کامل کرد. شش خط عرضی بر روی ناخن‌های بیمار نمایان است. خطوط Beau فرورفتگی‌های عرضی در صفحه ناخن هستند که به واسطه توقف موقت تقسیم سلولی در پروگزیمال بافت زمینه‌ای ناخن ایجاد می‌شوند. این حالت گاهی به دنبال بیماری موضعی چین ناخن یا بیماری سیستمیک و یا تجویز داروها ایجاد می‌شود.

1- Health Inter-Network Access Initiative

2- International Network for the Availability of Scientific Publications